

**Kind en Onderwijs
Rotterdam**
stichting voor
christelijk primair onderwijs

PROTOCOL DYSLEXIE

BASISCONCEPT

MEI 2023

Inhoud

Inleiding	2
1. Wat is dyslexie?	3
1.1 Criteria om te spreken van dyslexie	3
2. Signalering en interventies	4
2.1 Handelingsgerichte interventies gericht op leesuitval	4
2.2 Handelingsgerichte interventies gericht op spellingproblemen.....	4
2.3 NT2 leerlingen	5
2.4 Leerlingen met vermoedens van dyslexie	5
3. Verwijzing naar externe instantie.....	6
3.1 De diagnose van dyslexie	6
3.2 De dyslexieverklaring	7
3.3 Begeleiding door externe instantie	7
4. Dyslexie in de klas	8
4.1 Dyslexiekaart.....	8
4.2 Dispenserende en compenserende maatregelen	8
4.3 Leerkrachtgedrag.....	9
5. Samenwerking ouders en school.....	10
5.1 Overleg met ouders als er problemen zijn geconstateerd.....	10
5.2 Ouders als ondersteuners.....	11
6. Van groep 8 naar het voortgezet onderwijs	12
6.1 Eindtoets.....	12
6.2 Overdracht naar het voortgezet onderwijs.....	12
Literatuurlijst.....	13
Bijlage 1: Kernproblemen bij dyslexie.....	14
Bijlage 2: Beleid BOUW Kind en Onderwijs Rotterdam	16
Bijlage 3: Screeningslijst.....	18
Bijlage 4: Dyslexiekaart	20

Inleiding

Dit protocol is bedoeld voor leerkrachten en ouders op – *naam school* - . Hierin wordt beknopt uitgelegd hoe gehandeld wordt bij lees- en spellingproblemen en wat het beleid is ten aanzien van leerlingen met dyslexie

In hoofdstuk 2 is schematisch weergegeven wat de stappen op – *naam school* - zijn met betrekking tot lees en/of spellingproblemen.

1. Wat is dyslexie?

“Dyslexie is een lees- en/of spellingprobleem dat ernstig en hardnekkig is en dat gedifferentieerd dient te worden van laaggeletterdheid als gevolg van een gebrekkig onderwijsaanbod en als gevolg van een bredere omgevings-, neurologische, sensorische en/of gedragsproblematiek.” (*Brede Vakinhoudelijke Richtlijn Dyslexie, 2021*)

Leesproblemen vallen het meest op bij hardop lezen, als het leestempo traag is en de lezer overwogen spellend leest, of als het leestempo hoog is en de lezer door raden veel fouten maakt. De kern van het probleem ligt in het vlot en accuraat lezen en spellen van woorden. Deze problemen hebben gevolgen voor alle vakken op school, het leesbegrip zal niet voldoende tot stand komen. Leerlingen met spellingproblemen maken vaak langdurig veel basale spellingfouten als gevolg van een automatiseringstekort; ze kennen en onthouden weinig tot geen spellingregels en ze corrigeren zichzelf niet. Van de regels die ze wel kennen, weten ze vaak niet wanneer en hoe ze deze moeten toepassen (Scheltinga et al., 2011).

1.1 Criteria om te spreken van dyslexie

In de nieuw uitgekomen ‘Brede Vakinhoudelijke Richtlijn Dyslexie’, uitgekomen in september 2021, is gekozen om de DSM-5 criteria aan te houden als basis voor de classificatie van dyslexie. De DSM-5 kent geen specifieke categorie voor dyslexie, maar dyslexie wordt gedefinieerd binnen de categorie ‘specifieke leerstoornis’. De specificatie is ‘beperking in het woordlezen en/of de spellingvaardigheden’. Deze criteria in de DSM-5 zijn:

1. Moeite met het aanleren en gebruiken van lees- en/of spellingvaardigheden. Dit kenmerkt zich door minstens één van de volgende aanwezige symptomen:
 - Onnauwkeurig of langzaam en moeizaam lezen van woorden
 - Moeite met spelling
2. De schoolse vaardigheden voor lezen en spelling zijn meetbaar en substantieel slechter ontwikkelend dan verwacht mag worden, gezien de leeftijd. Dit heeft ook een negatieve invloed op de resultaten en het werk.
3. De leerproblemen zijn gestart tijdens de jaren op school, maar worden pas zichtbaar wanneer de lees- en/of spellingvaardigheden zwaarder belast worden dan de leerling met zijn beperkte vermogens aankan.
4. De leerproblemen kunnen niet verklaard worden door verstandelijke beperkingen, visus- of gehoorstoornissen, andere psychische of neurologische stoornissen, psychosociale tegenslagen, gebrekkige beheersing van de taal of inadequaat onderwijs.

2. Signalering en interventies

Leerlingen op *- naam school -* worden op vaste momenten getoetst met behulp van toetsen die bij de leesmethoden horen en met methode-onafhankelijke toetsen (LVS toetsen). De toetsgegevens worden nauwgezet geregistreerd en geanalyseerd. Zo kunnen we de vorderingen en ontwikkeling volgen, maar ook een stagnatie in de ontwikkeling signaleren.

Aan de hand van toetsresultaten en observaties worden leerlingen ingedeeld in een passende instructiegroep. Differentiatie vindt plaats aan de hand van:

- Aanpak 1: intensieve instructie
- Aanpak 2: basisinstructie
- Aanpak 3: verdiepende instructie

Als de lees- en/of spellingontwikkeling van een kind niet verloopt volgens de verwachtingen of stagneert worden verder diagnostische handelingen binnen de school verricht. Hier valt te denken aan meer specifieke toetsen, maar ook zeer nauwgezette observaties als een kind leest en spellingsopdrachten uitvoert. Vervolgens worden gerichte interventies in de planning opgenomen.

2.1 Handelingsgerichte interventies gericht op leesuitval

Wanneer de leesontwikkeling van een leerling stagneert of achterblijft bij de verwachtingen, is direct handelen noodzakelijk.

De volgende stappen worden ondernomen:

- Leesonderwijs volgen in aanpak 1 (extra/verlengde instructie).
- Extra ondersteuning volgens ondersteuningsniveau 2, minimaal een uur extra instructie en oefening buiten de reguliere leesles. Dit kan met BOUW, Ralfi-lezen of bijvoorbeeld Connect.

Na 12 weken wordt geëvalueerd. Is er vooruitgang zichtbaar bij de leerling? Dan worden de interventies voortgezet tot bij de nieuwe methode-onafhankelijke toets blijkt dat de leerling geen achterstand meer heeft. Is er nog geen vooruitgang zichtbaar dan wordt de ondersteuning geïntensiveerd naar ondersteuningsniveau 3.

De volgende stappen worden ondernomen:

- Leesonderwijs volgen in aanpak 1 (extra/verlengde instructie).
- Extra ondersteuning volgens ondersteuningsniveau 2, minimaal een uur extra instructie en oefening buiten de reguliere leesles. Dit kan met BOUW, Ralfi-lezen of bijvoorbeeld Connect.
- Extra ondersteuning volgens ondersteuningsniveau 3, minimaal een uur extra instructie en oefening buiten de klas en buiten de reguliere leesles door een specialist. Het programma BOUW mag ook door onderwijs assistenten, ouders of tutores worden uitgevoerd.

2.2 Handelingsgerichte interventies gericht op spellingproblemen

Wanneer de spellingontwikkeling van een leerling stagneert of achterblijft bij de verwachtingen, is direct handelen noodzakelijk.

De volgende stappen worden ondernomen:

- Analyseren op welke categorie de leerling uitvalt (dit kan bijvoorbeeld d.m.v. het Pi-dictee).
- Spellingonderwijs volgen in aanpak 1 (extra/verlengde instructie).
- Extra ondersteuning volgens ondersteuningsniveau 2 gericht op het kennen, onthouden en toepassen van spellingregels (minimaal 1 uur per week).

Na 12 weken wordt geëvalueerd. Is er vooruitgang zichtbaar bij de leerling? Dan worden de interventies voortgezet tot bij de nieuwe methode-onafhankelijke toets blijkt dat de leerling geen

achterstand meer heeft. Is er nog geen vooruitgang zichtbaar dan wordt de ondersteuning geïntensiverd naar ondersteuningsniveau 3.

De volgende stappen worden ondernomen:

- Spellingsonderwijs volgen in aanpak 1 (extra/verlengde instructie).
- Extra ondersteuning volgens ondersteuningsniveau 2 gericht op het kennen, onthouden en toepassen van spellingregels (minimaal 1 uur extra per week).
- Extra ondersteuning volgens ondersteuningsniveau 3, minimaal een uur extra instructie en oefening buiten de klas en buiten de reguliere leesles door een specialist.

Wanneer er na drie intensieve interventieperiodes nog steeds geen verbetering in de score wordt behaald, dan kan er een vermoeden van dyslexie worden uitgesproken. (zie hiervoor paragraaf 3.4).

2.3 NT2 leerlingen

Als leerlingen thuis geen Nederlands spreken, ligt het tempo van tweede-taalverwerving (Nederlands) doorgaans lager dan dat van eerste-taalverwerving. Leerlingen die nog te weinig taalvaardig zijn in het Nederlands, hebben vaak onvoldoende kennis van de klankstructuur (fonologie), woord- en zinsbouw en woordbetekenissen. De fonologische achterstand die ontstaat wordt vaak door gerichte hulp ingelopen. **Over het algemeen hebben NT2 leerlingen gedurende de hele basisschool dan ook expliciete instructie nodig.**

Om dyslexie te kunnen onderkennen bij meertalige leerlingen is het van belang dat de leerkracht inzicht heeft in hun mondelinge beheersing van het Nederlands en het verloop van het leesleerproces. Als NT2 leerlingen in hun mondelinge taalontwikkeling wel vooruitgang boeken, maar in hun schriftelijke ontwikkeling een stagnatie laten zien, kun we spreken van een specifiek leesprobleem. Als didactische resistentie bij het leren lezen en spellen wordt geconstateerd, is er mogelijk sprake van dyslexie (Scheltinga et al., 2011).

2.4 Leerlingen met vermoedens van dyslexie

Bij vermoedens van dyslexie wordt door de school het 'Leerlingdossier Dyslexie' ingevuld om alle informatie te bundelen voor de doorverwijzing naar vergoede diagnostiek. Hierin wordt ook de informatie uit het ondersteuningstraject opgenomen dat de leerling doorlopen heeft. Een handig format om te gebruiken tijdens de uitvoering van het ondersteuningstraject is 'Format handelingsplan'.

3. Verwijzing naar externe instantie

Wanneer bij een leerling de toetsgegevens voldoen aan de criteria en het 'Leerlingdossier Dyslexie' is ingevuld, verwijzen wij ouders door om vervolgonderzoek te laten verrichten naar dyslexie. Ouders vullen de oudervragenlijst volledig in. De school heeft contact met de schoolcontactpersoon van PPO en ouders. Het leerlingdossier wordt doorgestuurd naar de Poortwachter.

Als school mogen wij in dit stadium niet spreken van dyslexie, maar enkel van kenmerken van dyslexie. De diagnose dyslexie kan enkel worden afgegeven door een GZ psycholoog.

Checklist aanvraag vergoede dyslexiezorg:

- De leerling staat ingeschreven in de gemeente Rotterdam.
- De leerling zit op het basisonderwijs.
- De leerling heeft minimaal 15 maanden leesonderwijs vanaf groep 3 aangeboden gekregen. Voor een nieuwkomer geldt minimaal 2 jaar onderwijs in Nederland en voldoende beheersing van de Nederlandse taal.
- De leerling heeft op de 3 laatste hoofdmeetmomenten een E-score op de DMT behaald.
- De leerling heeft gedurende minimaal 20 weken gerichte begeleiding voor lezen (en indien van toepassing ook voor spelling) ontvangen op ondersteuningsniveau 3 (naast ondersteuningsniveau 1 en 2) tussen hoofdmeetmoment 2 en 3.
- Wanneer de leerling over de gehele linie zwak scoort is het van belang eerst zicht te krijgen op zijn/haar cognitieve mogelijkheden om uit te sluiten dat het leerprobleem verklaarbaar is vanuit de intelligentie (TIQ 70-79 is twijfel).
- Laatste versie van het landelijke format Leerlingdossier Dyslexie volledig ingevuld.
- Format Leerlingdossier Dyslexie ondertekend door directie (verplicht en niet in opdracht) en door intern begeleider.
- Laatste versie van het format Oudervragenlijst volledig ingevuld.
- Format Oudervragenlijst ondertekend door beide ouders indien beiden gezag hebben.
- Uitdraai van een recent en volledig LVS (A-E/DL-DLE/LR/ruwe scores).
- Mogelijke verslagen van eerdere onderzoeken (zoals intelligentie- of gedragsonderzoek).
- Mogelijke verslagen van bijvoorbeeld logopedie of een PPO arrangement Leesbehandeling.
- Geëvalueerde groeps- en/of handelingsplannen voor lezen (en indien van toepassing voor spelling) specifiek voor de leerling. Uitgevoerd tussen hoofdmeetmoment 1 en 2 en hoofdmeetmoment 2 en 3. Indien Bouw! is ingezet graag het volgende toevoegen:
 - Overzicht waarin de hoeveelheid minuten per week staan weergegeven voor minimaal 20-24 weken;
 - Toetsoverzicht en een korte beschrijving waarin duidelijk wordt wie de toetsen heeft afgenomen en wie de tutor heeft begeleid als er een tutor is ingezet;
 - Korte beschrijving van wat opviel met het werken met Bouw! en bij het afnemen van de toetsen.

3.1 De diagnose van dyslexie

Een diagnose van dyslexie kan op drie niveaus onderscheiden worden, namelijk:

1. **de onderkende diagnose:** Dit niveau heeft betrekking op het vaststellen van dyslexie op basis van een aantal objectief waarneembare kenmerken of symptomen. Bijvoorbeeld leesachterstand in maanden, opeenvolgende V-scores op LOVS toetsen.

2. **de verklarende diagnose:** Dit niveau heeft betrekking op het vaststellen van dyslexie op basis van factoren die hieraan ten grondslag liggen. Bijvoorbeeld erfelijkheid, problemen met het werkgeheugen.
3. **de indicerende of handelingsgerichte diagnose:** Dit niveau heeft betrekking op de globale richtlijnen voor een handelingsgerichte aanpak die gebaseerd is op de eerdergenoemde niveaus. De GZ-psycholoog vermeldt in een dyslexieverklaring zijn bevindingen op het gebied van de onderkende, verklarende en indicerende diagnose. Leerlingen met een dyslexieverklaring hebben recht op specifieke maatregelen of faciliteiten, zie hiervoor hoofdstuk 5.

3.2 De dyslexieverklaring

Wanneer de GZ-psycholoog een dyslexieverklaring afgeeft, verwacht school een kopie van deze verklaring. Deze verklaring komt in het leerling-dossier in ESIS.

Wanneer school in bezit is van een dyslexieverklaring komt de leerling in aanmerking voor dispenserende en compenserende maatregelen zoals Alinea, tevens krijgt de leerling een dyslexiekaart, zie hiervoor paragraaf 5.1.

Een dyslexieverklaring is onbeperkt geldig. Het kan wenselijk zijn bepaalde adviezen uit de verklaring na verloop van tijd aan te passen vanwege ontwikkelingen of andere onderwijsbehoeften. Deze aanpassingen zullen terug te zien zijn op de dyslexiekaart.

3.3 Begeleiding door externe instantie

Wanneer de diagnose dyslexie is gesteld, bestaat de mogelijkheid om een externe behandeling te volgen. Dit kan door eerder genoemde instanties gedaan worden. Het is van groot belang dat er overleg plaatsvindt tussen leerkracht en externe behandelaar. Dit om een eenduidige lijn te waarborgen, waardoor het leerrendement optimaal wordt.

4. Dyslexie in de klas

Leerlingen met dyslexie ervaren moeilijkheden op het gebied van lezen en/of spelling. Om aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van een leerling, is het belangrijk om gerichte instructie te combineren met dispenserende en compenserende maatregelen. Om deze maatregelen aan te laten sluiten bij de adviezen van de GZ-psycholoog en de onderwijsbehoeften zoals bekend op school, werkt – *naam school* met een dyslexiekaart.

4.1 Dyslexiekaart

De dyslexiekaart is een kaart met daarop aangegeven welke dispenserende en compenserende maatregelen voor de individuele leerling van toepassing zijn (zie bijlage 4). Deze kaart is in het bezit van de leerling op school. Een kopie hiervan zit ook in het leerling-dossier. In overleg met de leerling, groepsleerkracht en ouders (eventueel intern begeleider) wordt vastgesteld welke maatregelen van toepassing zijn.

4.2 Dispenserende en compenserende maatregelen

Hieronder wordt een opsomming gegeven van mogelijke dispenserende en compenserende maatregelen. Welke van toepassing zijn voor de leerling is terug te zien op de dyslexiekaart.

Dispenserende/compenserende maatregelen bij technisch/begrijpend lezen

- Geen tijdsdruk bij toetsen (zowel methode- als CITO toetsen)
- Uitvergrote versie van toetsmaterialen
- Geen onverwachte voorleesbeurten in de klas
- Lezen met een leesmaatje
- Extra leestijd

Dispenserende/compenserende maatregelen bij spelling

- Geen tijdsdruk bij toetsen (zowel methode- als CITO toetsen)
- Audio-ondersteuning bij CITO toetsen / voorlezen methode toetsen
- Uitvergrote versie van toetsmaterialen
- Werken op de computer
- Bij toetsmomenten alleen beoordelen op categorie
- Aanpassing in werkboek: alleen categorie-opdrachten en werkwoordspelling, aangevuld met software en automatisering van klank-tekenkoppeling (en omgekeerd)
- Herhalingsfout geldt als één fout
- Gebruik van uitlegkaart/spiekschrift (ook tijdens toets)

Dispenserende/compenserende maatregelen bij overige vakken

- Geen tijdsdruk bij toetsen (zowel methode- als CITO toetsen)
- Audio-ondersteuning bij CITO toetsen / voorlezen methode toetsen
- Uitvergrote versie van toetsmaterialen
- Topo: Mondeling afnemen van toetsen
- Topo: gebruik van een spiekblad (overzicht van plaatsen die ingevuld moeten worden op de kaart)
- Engels: schrijffouten worden niet meegerekend in de beoordeling
- Rekenen: gebruik van tafelkaart en/of rekenmachine
- Taal: stelopdrachten inkorten en/of gebruik van computer
- Zaakvakken: extra leestijd/ lezen met een leesmaatje

Hulpmiddelen

- Woordenboeken
- Computer met spellingcontrole
- ICT ondersteuning d.m.v. Alinea

4.3 Leerkrachtgedrag

De rol van de leerkracht op het gebied van acceptatie en begeleiding van een leerling met dyslexie, is heel belangrijk. Naast het dagelijks effectieve en doelgerichte onderwijsaanbod, zijn er voor dyslectische leerlingen nog andere aandachtspunten. Hieronder worden een aantal aandachtspunten genoemd waarmee de leerkracht rekening dient te houden in relatie tot de dyslectische leerling.

- Realiseer je dat dyslectische leerlingen langzamer reageren op klassikaal gestelde vragen, ze hebben soms woordvindingsproblemen
- Wees alert op motivatie problemen bij dyslectische leerlingen
- Biedt lesstof zoveel mogelijk samenhangend aan (kapstokjes)
- Dyslectische leerlingen hebben moeite met het overschrijven van lesstof van het bord in hun schrift
- Maak gebruik van de verschillende zintuigen
- Corrigeer niet door foute woorden heen, maar schrijf het hele woord foutloos erbij
- Realiseer je dat dyslectische leerlingen niet alleen problemen ervaren op het gebied van lezen en/of spelling, maar ook op andere vakgebieden en op sociaal-emotioneel gebied
- Structureer het leergedrag van de leerling. Hoe pak je het aan, wat zijn de denkstappen enz.
- Wees je bewust van het feit dat elke dyslectische leerling anders is. Het is dus niet de bedoeling dat er voor elke leerling hetzelfde oefenpakketje wordt samengesteld. Blijf naar de onderwijsbehoeften van leerlingen kijken.

5. Samenwerking ouders en school

5.1 Overleg met ouders als er problemen zijn geconstateerd

Stap 1:

- In het geval dat de leerkracht lees- en/of spellingproblemen signaleert zal hij/zij in overleg met ouders de onderwijsleerbehoefte van de leerling aanpassen, bijv. extra instructie en herhaling van de lesstof. Dit is vermeld in het groepsoverzicht, de groeps-/ onderwijsplannen en in de dagelijkse planning. De intern begeleider wordt door de leerkracht tijdens de groepsbespreking op de hoogte gesteld.

Stap 2:

- In het geval dat er geen of weinig ontwikkeling wordt geconstateerd op het gebied van lezen en/of spelling na 12 weken, wordt de ondersteuning geïntensiveerd. Dit wordt besproken met de ouders. Ouders krijgen advies over hoe ze hun kind thuis kunnen ondersteunen. Regelmatig contact met ouders blijft belangrijk. De schoolcontactpersoon wordt op de hoogte gesteld.

Stap 3:

- Wanneer er na drie toetsmomenten onvoldoende ontwikkeling wordt waargenomen wordt de aanvraag voor onderzoek naar ED ingang gezet. De intern begeleider vult samen met de leerkracht het 'leerlingdossier dyslexie' in en stuurt deze door naar de poortwachter. De poortwachter, schoolcontactpersoon en de intern begeleider volgen samen dit proces en houden ouders op de hoogte. Wanneer de aanvraag wordt goedgekeurd volgt dyslexieonderzoek door een daartoe bevoegde psycholoog of orthopedagoog.

Stap 4:

- De gegevens uit het extern onderzoeksrapport worden besproken met de leerkracht, ib-er en ouders. De school krijgt een kopie van het rapport. In dit gesprek worden de onderwijsbehoefte van de leerling vastgesteld. Ouders krijgen advies over hoe ze thuis kunnen ondersteunen. De leerkracht verwerkt dit in het leerlingdossier en groepsoverzicht.

Stap 5:

- De leerkracht heeft een gesprek met de betreffende leerling om te bepalen welke onderwijsbehoeften, zoals beschreven op de dyslexiekaart, er zijn. Gezamenlijk wordt de dyslexiekaart ingevuld. Deze wordt voor een periode van drie weken uitgetoetst in de klas.

Stap 6:

- Na drie weken vindt er een gesprek plaats tussen ouders, leerkracht en leerling over het gebruik van de dyslexiekaart. Eventuele aanpassingen worden gedaan. Deze zijn terug te vinden in het groepsoverzicht en groepsplannen en worden door de leerkracht teruggekoppeld aan de ib-er.

5.2 Ouders als ondersteuners

Ouders kunnen thuis veel doen om de leesontwikkeling van hun kind te stimuleren. Het is van belang dat de leerkracht uitlegt en laat zien hoe ouders met hun kind kunnen lezen.

Op veel scholen begeleiden ouders hun kind bij het preventieprogramma BOUW. Dit gebeurt twee keer per week thuis met de ouder voor 15-20 minuten.

Ouders kunnen thuis voorlezen en samen boeken en tijdschriften lezen met hun kind. Daarbij is het van belang dat een kind een keuze heeft uit een breed assortiment aan leesmateriaal. Steeds meer bibliotheken hebben een Makkelijk Lezen Plein. Op zo'n plein is lees-, beeld- en oefenmateriaal beschikbaar dat speciaal geselecteerd is voor leerlingen die moeite hebben met lezen. Op de site www.makkelijklezenplein.nl staan tips voor ouders en een overzicht van favoriete leesboeken die het meest worden uitgeleend.

Met behulp van bestaande woordspelletjes, bijvoorbeeld scrabble en galgje, kunnen op speelse wijze decodeervaardigheden worden geoefend.

De begeleiding op school en thuis moet in elkaars verlengde liggen. Dat betekent dat er continu afstemming tussen beide moet zijn. De school is en blijft verantwoordelijk voor het al dan niet slagen van de lees- en spellingbegeleiding.

6. Van groep 8 naar het voortgezet onderwijs

6.1 Eindtoets

Er zijn speciale edities van de eindtoets voor dyslectische leerlingen beschikbaar. Een dyslexieverklaring is hiervoor verplicht.

1. De opgaven zijn beschikbaar met audio-ondersteuning.
2. Er zijn zwart-wit versies beschikbaar.
3. Er zijn vergrote versies beschikbaar.
4. De leerkracht mag dyslectische leerlingen extra tijd toestaan.

Welke ondersteuning(en) van toepassing is op de leerling, wordt in overleg met ouders, leerling, leerkracht en ib-er bepaald. De inhoud van de eindtoets is hetzelfde voor dyslectische leerlingen als voor de overige leerlingen van groep 8, alleen de afname verloopt anders (Scheltinga et al., 2011).

6.2 Overdracht naar het voortgezet onderwijs

Voor de overdracht van dyslectische leerlingen naar het voortgezet onderwijs zijn de volgende zaken van belang:

- De ontwikkeling en het niveau van de leerling bij de verschillende vakken.
- De ingezette ondersteuning en geboden faciliteiten en het effect daarvan.
- Het effect van de lees- en/of spellingsproblemen op andere vakken en het gedrag.

Literatuurlijst

Korstanje, M. & Veenstra, T. (2012). *Spelling op z'n best. Zeven bouwstenen voor effectief spellingonderwijs*. Amersfoort: CPS.

Kort W., Schittekatte, M., Bos, K.P. van den, Vermeir, G., Lutje Spelberg, H.C., Verhaeghe, P. & Wild, S. van der (2005). *Dyslexie Screening Test*. N.P.

Scheltinga, F., Gijssels, M., Druenen, M. van & Verhoeven, L. (2011). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie. Groep 5-8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Websites:

- www.Dyslexiecentraal.nl

Bijlage 1: Kernproblemen bij dyslexie

De twee kernproblemen die een rol spelen bij dyslexie zijn:

1. Automatiseringsprobleem
2. Probleem met het auditief verwerken van spraakklanken (fonologische verwerking)

1. Automatiseringsproblemen

Leerlingen met dyslexie hebben moeite met het automatiseren van vaardigheden.

Het lezen gaat niet automatisch, evenmin als het schrijven. Ook het automatiseren van andere vaardigheden, die niets met taal te maken hebben, raken soms niet goed geautomatiseerd.

Voorbeelden van vaardigheden die een hoge mate van automatisering vereisen:

- klank-tekenkoppeling (letters herkennen en letters schrijven);
- directe woordherkenning (technisch lezen);
- het onthouden van woordbeelden (spelling);
- het onthouden en kunnen toepassen van spellingregels;
- het leren hoofdrekenen en tafels (rekenen);
- complexe motorische vaardigheden (zoals zwemmen, fietsen en autorijden).

1. Fonologische verwerking (= het auditief verwerken van spraakklanken)

De auditieve verwerking van klanken levert problemen op. Dat wil zeggen dat de verwerking van spraakklanken in de hersenen niet optimaal verloopt. Hierdoor kunnen leerlingen met dyslexie vaak moeilijk verschillen horen tussen klanken in woorden (b.v. heus/huis, schuur/scheur, hoor/hor, veel/vil), de zgn. 'auditieve discriminatie'.

Ook zijn er vaak problemen met het uiteenrafelen van een woord tot klanken of klankgroepen bij het spellen (b.v. herfst = h-e-r-f-s-t, fietsenmaken = fiet-sen-ma-ker), de zgn. 'auditieve analyse en synthese'.

Tenslotte is het letterlijk en in de juiste volgorde onthouden van klanken, woorden of zinnen vaak een probleem (auditief geheugen).

2. Combinatie automatiseringsproblemen en fonologische verwerking

De combinatie van de twee kernproblemen 'automatiseringsproblemen' en 'fonologische problemen', maakt dat veel taken voor een leerling met dyslexie moeilijk zijn uit te voeren. In de praktijk moeten immers vaak auditieve en andere vaardigheden tegelijk worden toegepast, b.v. bij:

- Het schrijven van een dictee: de leerling moet de dicteezin onthouden terwijl hij de woorden uiteenrafelt in klanken en klankgroepen, nadenkt over spellingregels en moeilijke woorden en ook nog op zijn handschrift moet letten. Intussen is de leerkracht alweer bezig met het voorlezen van de tweede zin Voor een dyslectische leerling is het onmogelijk om snel, netjes en foutloos te schrijven.
- Het maken van aantekeningen: de leerling moet snel en leesbaar opschrijven terwijl de leerkracht al weer verder praat.
- Hardop voorlezen: de lezer moet de woorden van de tekst 'decoderen' (technisch lezen), tegelijkertijd op zijn uitspraak en intonatie letten en ook nog begrijpen waar het over gaat. En dat alles in een behoorlijk tempo.
- Het lezen van ondertitels bij een film: de lezer moet in snel tempo (dus geautomatiseerd) lezen en tegelijkertijd de beelden van de film volgen.

3. Overige mogelijke gevolgen van dyslexie

Voorbeelden van andere problemen die kunnen voorkomen bij leerlingen met dyslexie zijn:

- Gebrekkig tijdsbesef en moeite met leren klokkijken.
- Woordvindingsproblemen: vaak niet op een woord of een naam kunnen komen. Het woord of de naam is wel bekend maar kan op dat moment niet gezegd/ niet 'gevonden' worden.
- Problemen met mondeling formuleren: heeft vaak te maken met woordvindingsproblemen.
- Woorden verkeerd uitspreken. Dit heeft te maken met de fonologische problemen.
- Slordig of onduidelijk articuleren. Dit heeft eveneens met de fonologische problematiek te maken.
- Problemen met het onthouden van 'betekenisloze' informatie: informatie waarbij in het hoofd geen beeld kan worden gevormd. Voorbeelden: telefoonnummers, pincodes, jaartallen, plaatsnamen, woordjes bij Engels.
- Motivatieproblemen, faalangst en/of vermijdingsgedrag. Deze zijn meestal geen oorzaak maar juist een gevolg van de leerproblemen.

Bijlage 2: Beleid BOUW Kind en Onderwijs Rotterdam

Beleid Bouw!	
Scholen die met BOUW! Willen gaan werken melden zich bij O&K of Ewoud Verbakel. O&K regelt met Lexima een licentie. Scholen die een beginners/ of gevorderden training willen volgen melden zich ook bij O&K of Ewoud.	
Doel BOUW!	BOUW! is een effectief bewezen interventieprogramma waarmee leesproblemen bij risicoleerlingen in groep 2 t/m 4 voorkomen kunnen worden. BOUW! is een gestandaardiseerd programma dat vroegtijdig en langdurig kan worden ingezet op niveau 3. Er worden (deel)toetsen afgenomen waarmee nagegaan kan worden wat een leerling beheerst. Door het werken met Bouw! voldoet de school aan de eisen van zorgniveau 3 voor doorverwijzing naar diagnostiek dyslexie.
Starten met BOUW!	Met BOUW! kan gestart worden vanaf halverwege groep 2 , start groep 3 of na de herfstsignalering en halverwege groep 3. BOUW! wordt gecontinueerd tot het programma is afgerond. De leerkracht kan in groep 2 al signaleren welk kind leesproblemen gaat ontwikkelen. Onderzoeken waarin de ontwikkeling van leerlingen langdurig gevolgd is, hebben aangetoond dat in het bijzonder een lage letterkennis en daarnaast vaak ook een zwak fonologisch bewustzijn in groep 2 belangrijke voorspellers zijn van latere leesproblemen (Boets et al., 2010; Van der Leij, 2013). Ook kinderen met een familiair risico op dyslexie lopen een grote kans om zelf ernstige leesproblemen te ontwikkelen (Van der Leij et al., 2013). Het is raadzaam dat scholen bij ouders nagaan of er sprake is van leesproblematiek in de familie.
Voorwaarden voor starten BOUW!	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sterke signalen van eventuele leesproblemen. ▪ Lage letterkennis of zwak fonologisch bewustzijn. ▪ Er komt dyslexie in de familie voor. ▪ Er is sprake van een taal- en/of spraakstoornis. ▪ De leerling heeft een NT-2 achtergrond. ▪ Het is <u>noodzakelijk</u> dat de leerling 4 maal per week 15 minuten leest.
Signaleren van leesproblemen	<p><u>Groep 2:</u> Leerlingen met een lage letterkennis (minder dan 6 letters halverwege 2). Leerlingen met een lage letterkennis (minder dan 15 letters eind groep 2). Leerlingen met een zwak fonologisch bewustzijn. Er komt dyslexie in de familie voor en er zijn signalen van leesproblemen. Er is sprake van een taal- en/of spraakstoornis.</p> <p><u>Herfstsignalering groep 3:</u> Leerlingen die onvoldoende letterkennis hebben ontwikkeld starten met BOUW!. Leerlingen die uitvallen op tempo of vloeiend lezen.</p> <p><u>Halverwege groep 3:</u> Leerlingen met een V-score bij de DMT starten met BOUW!. Leerlingen die <M3 scoren op de AVI en IV/V score op spelling.</p>
Starttoets en deoltoets	De starttoetsen en deoltoetsen worden afgenomen door een onderwijsprofessional. De starttoets wordt afgenomen bij de start halverwege groep 3.

BOUW! lezen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Er moet 4 keer in de week geoefend worden, 15 minuten per keer of 3 maal 20 minuten. ▪ De meest effectieve manier van leren staat los van het aantal lessen en heeft alles met de regelmaat waarmee gewerkt wordt te maken. ▪ Het computerprogramma wordt begeleid door tutoeren. Tutoren zijn: oudere leerlingen, (groot)ouders, verzorgers, onderwijsassistenten, stagiaires, vrijwilligers, etc. Zij lezen de opdrachten die in het scherm verschijnen voor.
Evalueren	<p>Als een leerling ondanks intensief werken met BOUW! geen of nauwelijks vooruitgang laat zien bij tussentijdse observaties en hoofdmetingen, is het op basis van de digitaal opgeslagen gegevens aantoonbaar dat de school heeft voldaan aan zijn zorgplicht op niveau 3 en kan de leerling worden aangemeld voor de vergoedingsregeling dyslexie.</p>
Normatieve criteria zorgniveau 3 (zie website PPO Rotterdam)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Specifieke interventie die afgestemd is op de hiaten in de ontwikkeling van de betreffende leerling(en), zoals vastgesteld op grond van een foutenanalyse. ▪ Intensieve en systematische toepassing van deze specifieke interventie. ▪ Uitbreiding van de leestijd met minimaal 3 x 20 minuten (of in ieder geval in totaal tenminste 60 minuten) per week. ▪ Geboden door een gekwalificeerde professional. ▪ BOUW! individueel inzetten. ▪ De geboden hulp wordt beschreven in een handelings- of groepsplan en bevat meerdere werkzame componenten. Ze wordt na minimaal 10 en maximaal 12 weken geëvalueerd.
Registreren	<p>Een handelingsplan is verplicht om aan te tonen hoe de ondersteuning op zorgniveau 3 vormgegeven wordt. PPO heeft ook een format voor HP opgesteld. Dit kan als leidraad dienen voor de invulling van de formulieren voor een eventuele EED aanvraag. Neem deze mogelijkheid in overweging.</p>
BOUW!coördinator	<ul style="list-style-type: none"> • Op iedere school is een BOUW!coördinator aanwezig en een schaduwpersoon. • Voor inhoudelijke vragen over BOUW! Of een specifieke casus kan contact opgenomen worden met: educatie@lexima.nl

Bijlage 3: Screeningslijst

Screeningslijst lees- en/of spellingproblemen

Naam Kind:.....

Geboortedatum:.....

Groep:..... Leerkracht:.....

Datum invullen:.....

A. Toetsscores

	Ja	Nee	Weet ik niet
Cito LOVS			
1. Is er minimaal drie keer achtereenvolgens sprake van een IV of V score?			
Spelling			
Technisch lezen (leestempo)			
Begrijpend lezen			
Methodegebonden toetsen			
2. Maakt de leerling doorgaans meer dan de helft van de opgaven van de methodetoetsen fout?			
Spelling			
Technisch lezen (vloeiend en vlot)			
Begrijpend lezen			

B. Kindgedrag

	Ja	Nee	Weet ik niet
3. Het kind heeft lang moeite gehad met het onthouden van de namen van de week			
4. Het kind heeft lang moeite gehad met het snel benoemen van de kleuren			
5. Het kind heeft lang moeite gehad met de begrippen <i>links en rechts</i>			
6. Het kind heeft moeite met het onthouden van namen van klasgenoten.			
7. Het kind heeft moeite met het leren van gedichtjes en liedjes			
8. Het kind heeft moeite met het vinden van de juiste woorden in gesprekken			
9. Het kind kan zich moeilijk concentreren tijdens lezen			
10. Het kind heeft een slordig handschrift/werkverzorging			
11. Het kind kan zijn/haar werk niet goed plannen/structureren			
12. Het kind vindt het moeilijk om zijn/haar werk te controleren en corrigeren			

C. Ontwikkeling m.b.t. lezen en/of spelling

	Ja	Nee	Weet ik niet
13.Het kind leest vaak spellend en/of radend			
14.Het kind vindt de klank-tekenkoppeling en teken-klankkoppeling moeilijk			
15.Het kind vindt lezen niet leuk			
16.Het kind kan beter begrijpend luisteren, dan begrijpend lezen			
17.Het kind heeft tot nu toe voldoende extra hulp gekregen bij zijn/haar ontwikkeling op het gebied van lezen/spelling			
18.Ondanks geboden extra hulp is er bij het kind sprake van geen of geringe ontwikkeling op het gebied van lezen en spelling			
19.Het kind verwardt tekens die op elkaar lijken of bijna hetzelfde klinken (bijv. b/d)			
20.Het kind schrijft fonetisch (woorden schrijven zoals ze klinken)			
21.Het kind schrijft niet graag een opstel, verhaal of verslag			
22.Het kind kan de aangeleerde lees- en spellingcategorieën niet toepassen			

D. Overige

	Ja	Nee	Weet ik niet
23.Het kind heeft moeite met hoofdrekenen en tafels			
24.Het kind heeft weinig feitelijke kennis (bijv. jaartallen)			
25.Het kind presteert beter op andere vakgebieden dan lezen en spelling			
26.Het kind ervaart zijn lees- en spellingprobleem als vervelend en dit belemmert hem/haar			
27.Het kind is gediagnosticeerd op een andere problematiek dan lezen en/of spelling (bijvoorbeeld: ADHD, autisme, dyscalculie, enz.)			
28. In de directe familie van het kind is er sprake van lees- en spellingmoeilijkheden			
29. In de directe familie van het kind is er sprake van gediagnosticeerde dyslexie			

Bijlage 4: Dyslexiekaart

Voor mij is geregeld:

(alleen de aangekruiste aanpassingen gelden)

CITO toetsen:	☐ Audio-ondersteuning / voorlezen van de toetsen: ☐ alle CITO toetsen ☐ CITO begrijpend lezen ☐ CITO rekenen ☐ CITO studievaardigheden ☐ CITO spelling deel 2 ☐ Extra tijd voor het maken van de toets ☐ Vergrote versie van de toets 0.....
Methode toetsen	☐ Audio-ondersteuning / voorlezen van de volgende toetsen: 0..... ☐ Extra tijd voor het maken van de toets ☐ Mondelinge afname van de volgende toetsen: 0..... ☐ Vergrote versie van de toets ☐ Gebruik van spiekblad tijdens topo toets ☐ Bij toetsmomenten alleen beoordelen op aangeboden categorie
Technisch/begrijpend lezen:	☐ Geen onverwachte voorleesbeurten in de klas ☐ Lezen met een leesmaatje ☐ Extra leestijd ☐ Vergrote teksten bij begrijpend lezen 0.....
Spelling:	☐ Aanpassing werk: categorieopdrachten en werkwoordspelling ☐ Herhalingsfout = 1 fout ☐ Bij nakijken wordt alleen op aangeboden categorie verbeterd ☐ Gebruik van uitlegkaarten/spiekschrift ☐ Dictees op computer m.b.v. spellingcontrole ☐ Engels: schrijffouten worden niet meegerekend 0.....
Rekenen:	☐ Tafelkaart (ook bij toetsen) ☐ Rekenmachine (ook bij toetsen) 0.....
Taal:	☐ Gebruik van computer ☐ Stelopdrachten ingekort 0.....
Zaakvakken:	☐ Extra leestijd ☐ Lezen met een leesmaatje 0.....
Huiswerk:	☐ Topo: toets wordt mondeling afgenomen ☐ Topo; de kaart wordt vergroot (huiswerk en toets) ☐ De hoeveelheid huiswerk wordt beperkt 0.....
Materiaalgebruik:	☐ woordenboek ☐ Ondersteuning van Kurzweil bij:

0	Estafette
0	Blits
0	Taal in Beeld
0.....	